

YANGI O'ZBEKISTONDA AXBOROTLASHGAN JAMIYAT SHAROITIDA SHAXS MADANIYATI TRANSFORMATSIYASINING USTUVOR YO'NALISHLARI

Berdibaev Aydos Tolibaevich

Toshkent davlat iqtisodiyot universitet tayanch doktoranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22713515>

Annotatsiya. Maqolada Yangi O'zbekistonda axborotlashgan jamiyat sharoitida shaxs madaniyati transformatsiyasining ustuvor yo'nalishlari ijtimoiy-falsafiy jihatdan tahlil qilingan. Inson qadrini yuksaltirish, milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligi, axborot madaniyati, ma'naviy-axloqiy immunitet, fuqarolik mas'uliyati, ijodiy-intellektual salohiyat hamda raqamli va real hayot o'rtasidagi muvozanat masalalariga alohida e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: axborotlashgan jamiyat, shaxs madaniyati, transformatsiya, inson qadri, milliy qadriyatlar, umuminsoniy qadriyatlar, axborot madaniyati, ma'naviy-axloqiy immunitet, fuqarolik mas'uliyati, raqamli muhit.

Axborotlashgan jamiyat sharoitida shaxs madaniyati transformatsiyasini takomillashtirish masalasi, eng avvalo, uning ustuvor yo'nalishlari aniq belgilab olishni talab etadi. Chunki raqamli taraqqiyot, global axborot oqimi va kommunikatsion muhitning kengayishi shaxsning faqat kundalik turmushi yoki axborot iste'moli usullarini o'zgartirib qolmaydi, uning o'zini anglashga, qadriyatlarga munosabatiga, fuqarolik pozitsiyasiga, ijtimoiy mas'uliyatiga va ma'naviy dunyosiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Shaxs madaniyatining yangilanishi tasodifiy yoki bir yo'nalishli hodisa sifatida kechmaydi. U ijtimoiy muhit, ta'lim, axborot makoni, ma'naviy qadriyatlar, huquqiy ong va texnologik taraqqiyotning o'zaro ta'siri asosida shakllanadi. Shu sababli ustuvor yo'nalishlarni belgilashda inson qadrini yuksaltirish, milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligini ta'minlash, axborotdan ongli va mas'uliyatli foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirish, fuqarolik faolligi hamda ma'naviy barqarorlikni mustahkamlash masalalariga kompleks yondashish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu jihatdan, shaxs madaniyati transformatsiyasining ustuvor yo'nalishlarini belgilash jamiyat taraqqiyotining ma'naviy, ijtimoiy va texnologik ehtiyojlarini uyg'un holda hisobga olishni taqozo etadi. Har bir yo'nalish shaxsning o'zligini anglashga, zamonaviy axborot muhitida mustaqil fikr yuritishga, ijtimoiy munosabatlarda mas'uliyatli pozitsiya egallashiga hamda milliy va umuminsoniy qadriyatlarni ongli ravishda o'zlashtirishga xizmat qilishi zarur. Shu asosda shaxs madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan ustuvor yo'nalishlarni izchil ravishda ko'rib chiqish maqsadga muvofiqdir.

Mazkur masalaning birinchi va eng asosiy ustuvor yo'nalishi ***Inson qadrini yuksaltirishdir.*** Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasida ma'naviy taraqqiyotni ta'minlash, sohani yangi bosqichga olib chiqish va inson manfaatlarini himoya qilish vazifalari alohida belgilangan. Bu yondashuv shaxs madaniyati transformatsiyasini tashqi intizom yoki moslashuv doirasida emas, insonning ichki kamoloti, tafakkur mustaqilligi va ijtimoiy foydaliligi nuqtayi nazaridan talqin etadi [1]. Ijtimoiy-falsafiy ma'noda bu juda muhimdir. Chunki axborotlashgan jamiyatda inson ko'pincha axborot oqimining iste'molchisi, algoritmik muhitning foydalanuvchisi yoki raqamli tizimning elementi sifatida ko'rinda boshlaydi. Bunday vaziyatda shaxs madaniyatining ustuvor yo'nalishi insonni texnologik tizim ichida yo'qolib ketishdan saqlash, uning axloqiy mustaqilligi, tanqidiy tafakkuri va ma'naviy butunligini asrashga qaratilishi lozim. Demak, bu bosqichda shaxs madaniyatini rivojlantirishning bosh mezoni texnik moslashuvchanlikdan ham oldin insoniylikni saqlab qolishdir.

Ikkinchi ustuvor yo'nalish sifatida ***milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligini ta'minlash*** alohida ahamiyat kasb etadi. Axborotlashgan jamiyat sharoitida shaxs turli mafkuraviy

ta'sirlar, global ommaviy madaniyat unsurlari va tezkor axborot oqimlari bilan yuzma-yuz keladi. Bunday sharoitda uning madaniy barqarorligi faqat ichki qadriyatlar tizimining mustahkamligi bilan ta'minlanadi.

Uchinchi ustuvor yo'nalish **axborot madaniyatini rivojlantirish** bilan bog'liq. Axborotlashtirish to'g'risidagi qonunchilikda ushbu sohadagi munosabatlarni tartibga solish, axborot resurslari va tizimlaridan foydalanishning huquqiy asoslarini belgilash ko'zda tutilgani bejiz emas. Ijtimoiy-falsafiy jihatdan bu holat axborot zamonaviy jamiyatda oddiy vosita emas, inson xulqi, qarashi va qarorlariga ta'sir qiluvchi kuchli omilga aylanganligini bildiradi. Demak, shaxs madaniyati transformatsiyasining ustuvor yo'nalishlaridan biri media savodxonlik, tanqidiy tafakkur, axborotni tekshirish odati, manipulyativ ta'sirlarga nisbatan hushyorlik va raqamli etikani shakllantirishdir. Axborot bilan ishlash ko'nikmasi rivojlanmagan jamiyatda erkinlik beqarorlikka, ochiqlik esa ta'sirchanlikka aylanib qolishi mumkin. Shu sababli axborotlashgan jamiyatda shaxs madaniyatining mazmuni axborotni ko'p bilishda emas, uni to'g'ri anglash, saralash va mas'uliyat bilan qo'llashda namoyon bo'ladi.

To'rtinchi ustuvor yo'nalish **ma'naviy-axloqiy immunitetni mustahkamlashdir**. Axborot oqimining kengayishi, virtual muloqotning jadallashuvi va ommaviy madaniyatning tez tarqalishi shaxsning ichki dunyosiga ham ta'sir etishi tabiiy. Bu esa yoshlarda qadriyatlarga nisbatan beqarorlik, yuzakilik yoki taqlidchanlik xavfini kuchaytirishi mumkin. Shu jihatdan taraqqiyot strategiyalarida ma'naviy taraqqiyot, ijtimoiy birdamlik va barkamol avlodni tarbiyalashga urg'u berilishi shaxs madaniyati transformatsiyasining asosiy ijtimoiy-falsafiy mezonlaridan birini ifodalaydi [2]. Buning mohiyati shundaki, axborotlashgan jamiyat sharoitida shaxsning ichki barqarorligi tashqi nazorat bilan emas, o'z-o'zini boshqarish, vijdoniy mezon, ijtimoiy mas'uliyat va ma'naviy tayanchlar orqali ta'minlanishi lozim. Ya'ni bugungi davr shaxs madaniyatidan shunchaki bilimdonlikni emas, axloqiy yetuklikni ham talab qilmoqda.

Beshinchi ustuvor yo'nalish **fuqarolik mas'uliyati va ijtimoiy ishtirok madaniyatini kuchaytirish**dan iborat. Axborotlashgan jamiyat insonni passiv kuzatuvchi holatida qoldirmaydi. U turli platformalarda fikr bildiradi, munosabat bildiradi, jamoatchilik muhokamalarida qatnashadi va ijtimoiy muammolarga bevosita daxldor bo'lib boradi. Shu sababli shaxs madaniyatining rivojlanishi fuqarolik odobi, huquqiy ong, jamoat manfaatiga hurmat, fikrlar xilma-xilligini qabul qilish va ijtimoiy hamkorlik ko'nikmalarini o'z ichiga olishi zarur. Demak, ushbu ustuvor yo'nalishning maqsadi erkin fikr va faol fuqarolikni mas'uliyatli muloqot, murosaga tayangan ijtimoiy xulq va jamoat manfaatiga sodiqlik bilan boyitishdir.

Oltinchi ustuvorlik sifatida **shaxsning ijodiy-intellektual salohiyatini rivojlantirishni** ko'rsatish mumkin. Axborotlashgan jamiyatda shaxs madaniyatining darajasi ko'p jihatdan uning yangilik yaratish, bilimni qo'llash, muammoni tahlil qilish va o'z fikrini erkin asoslash qobiliyati bilan belgilanadi. "O'zbekiston — 2030" strategiyasida ham sifatli ta'lim, raqamli taraqqiyot va ijtimoiy sohani modernizatsiya qilish ustuvor maqsad sifatida belgilangan bo'lib, bu shaxsning bilim va madaniyat sohasidagi imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi [3]. Shu ma'noda, shaxs madaniyati transformatsiyasining ustuvor yo'nalishlari ichida ijodiy fikrlash, intellektual halollik va yangilikka ochiqlik alohida o'rin tutadi. Chunki axborotlashgan jamiyatda tayyor ma'lumotni qabul qilishning o'zi yetarli emas, undan mazmunli xulosa chiqarish va ijtimoiy foydali faoliyatga aylantirish muhimdir.

Yettinchi ustuvor yo'nalish sifatida **raqamli va real ijtimoiy hayot o'rtasidagi muvozanatni saqlash** masalasini ko'rsatish lozim. Axborotlashgan jamiyat inson oldida yangi imkoniyatlar ochishi bilan birga yangi xavflarni ham yuzaga chiqaradi. Virtual muhitga haddan tashqari singib ketish, yuzaki muloqot, axborotga tobelik, diqqatning parchalanishi va ijtimoiy aloqalarning formallashuvi shular jumlasidandir. Shu sababli shaxs madaniyati transformatsiyasining ustuvor vazifalaridan biri texnologiyadan oqilona foydalanish, vaqtni boshqarish, real ijtimoiy aloqalarni qadrlash va insoniy munosabatlarning mazmunini saqlab qolish bilan bog'liqdir. Bu masala

huquqiy hujjatlarda bevosita shu atamalarda ifodalanmagan bo'lsa-da, davlatning internetdan foydalanish uchun shart-sharoit yaratishi haqidagi konstitutsiyaviy norma bilan birga axborot erkinligi va madaniy rivojlanishga oid qoidalar uning ijtimoiy asosini belgilab beradi. Ijtimoiy-falsafiy nuqtayi nazardan, bu ustuvorlik texnologiya va insoniylik o'rtasida sog'lom muvozanatni ta'minlash vazifasini anglatadi.

Axborotlashgan jamiyat sharoitida shaxs madaniyati transformatsiyasining ustuvor yo'nalishlari

Ushbu ustuvor yo'nalishlar shaxs madaniyati transformatsiyasini barqaror, ongli va zamonaviy asosda rivojlantirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, axborotlashgan jamiyat sharoitida shaxs madaniyati transformatsiyasining ustuvor yo'nalishlari inson qadrini yuksaltirish, milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligini ta'minlash, axborot bilan muomala madaniyatini rivojlantirish, ma'naviy-axloqiy immunitetni kuchaytirish, fuqarolik mas'uliyatini yuksaltirish, ijodiy-intellektual salohiyatni qo'llab-quvvatlash va raqamli-real hayot muvozanatini saqlash kabi yo'nalishlarda namoyon bo'ladi.

Alohida qayd etish lozimki, bugungi davrda inson bir vaqtning o'zida milliy madaniy makon vakili, fuqarolik jamiyatining a'zosi va global axborot oqimining faol ishtirokchisi sifatida shakllanmoqda. Shu bois shaxs madaniyatining yangi qiyofasi faqat milliy an'analar bilan cheklanib qolmaydi, u umuminsoniy qadriyatlar, ochiqlik, bag'rikenglik va madaniyatlararo muloqot ko'nikmalari bilan ham boyib boradi.

Axborotlashgan jamiyat sharoitida shaxs madaniyati transformatsiyasida milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligini ta'minlash masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki bugungi davrda inson bir vaqtning o'zida milliy madaniy makon vakili, fuqarolik jamiyatining a'zosi va global axborot oqimining faol ishtirokchisi sifatida shakllanmoqda. Shu bois uning madaniy qiyofasi faqat milliy an'analar bilan belgilanib qolmaydi, balki umuminsoniy tamoyillar, ochiqlik, bag'rikenglik, huquqiy ong va madaniyatlararo muloqot ko'nikmalari bilan ham boyib boradi. Bunday murakkab sharoitda shaxsning ichki barqarorligi, avvalo, milliy xotira, tarixiy tafakkur, til, madaniy meros va an'anaviy axloqiy tayanchlarga suyangan holda shakllanadi.

Shu bilan birga, shaxs madaniyati transformatsiyasining barqaror rivojlanishi milliy qadriyatlarni zamonaviy fuqarolik ongiga uyg'unlashtirish bilan chambarchas bog'liq. Yangi

O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida “milliy manfaatlardan kelib chiqqan holda umumbashariy muammolarga yondashish” vazifasining belgilanishi ham aynan shu ehtiyojni ifodalaydi. Ushbu yondashuv ijtimoiy-falsafiy jihatdan shuni anglatadiki, milliy qadriyatlar o'z ichiga qamalgan yopiq tizim bo'lib qolmasligi, aksincha umuminsoniy tajriba bilan muloqotga kirisha oladigan, o'zligini yo'qotmagan holda dunyoviy taraqqiyotga yuz tutadigan madaniy asos sifatida rivojlantirilishi lozim. Shu sababli shaxs madaniyatida milliy an'ana va zamonaviy fuqarolik tafakkuri o'rtasida mazmunli uyg'unlikni qaror toptirish ustuvor vazifalardan biriga aylanadi.

Milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligini ta'minlash madaniy merosga munosabatni ham yangicha talqin etishni talab qiladi. “Madaniy faoliyat va madaniyat tashkilotlari to'g'risida”gi Qonunda ushbu sohadagi munosabatlarni tartibga solish ko'zda tutilgani, madaniy faoliyatning huquqiy maydoni aniq belgilanganligi madaniyatning jamiyat hayotidagi faol o'rnini ko'rsatadi [4].

Shuningdek, axborotlashgan jamiyat sharoitida turli xalqlar, dinlar, madaniyatlar va turmush usullari bilan muntazam aloqa qilish tabiiy holga aylanmoqda. Bu jarayon bir tomondan bilim doirasini kengaytiradi, ikkinchi tomondan esa madaniy beqarorlik yoki taqlidchanlik xavfini ham yuzaga keltirishi mumkin. Ana shunday vaziyatda o'zligini saqlagan holda turfa madaniy tajribalarni qabul qila bilish va o'zaro hurmatga asoslangan muloqot ko'nikmasini rivojlantirish zarurati kuchayadi.

Bu masalaning yana bir muhim jihati yosh avlod ongida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni bir butun tarbiyaviy mezon sifatida qaror toptirish bilan bog'liq. Bu yerda ta'lim, ma'naviy-ma'rifiy siyosat va madaniyat sohasining o'zaro uyg'un faoliyati alohida ahamiyat kasb etadi. “O'zbekiston – 2030” strategiyasida “ma'naviy taraqqiyotni ta'minlash va madaniyat sohasini yangi bosqichga olib chiqish bo'yicha islohotlar” hamda “jamiyatda ijtimoiy-ma'naviy muhit barqarorligini ta'minlash” vazifalarining alohida belgilanishi shaxs madaniyati transformatsiyasining kelajagi, avvalo, yoshlarning qadriyatlar tizimini qanday egallashi bilan bog'liq ekanini ko'rsatadi. Shu sababli yoshlar ongida ona tiliga hurmat, tarixiy xotira, milliy iftixor, huquqiy ong, bag'rikenglik va zamonaviy bilimga intilishni yagona zanjirga aylantirish shaxs madaniyatining barqaror va sog'lom rivojlanishi uchun zarur shartdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida”gi Farmoni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – 28.01.2022. – PF-60-son.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “O'zbekiston – 2030” strategiyasi to'g'risida”gi Farmoni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – 11.09.2023. – PF-158-son.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “O'zbekiston – 2030” strategiyasi to'g'risida”gi Farmoni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – 11.09.2023. – PF-158-son.
4. O'zbekiston Respublikasining “Madaniy faoliyat va madaniyat tashkilotlari to'g'risida”gi Qonuni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – 20.01.2021. – O'RQ-668-son.